

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,— . Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

KONDEN WIJ MAAR OPPERVLAKKIG BLIJVEN!

De sociologen zeggen: de mens is een gezellig dier. Zij bedoelen daarmee: de mensen leven bij voorkeur gezamenlijk, ze handelen en beleven graag in gemeenschap. En het is in het algemeen ook wel wáár, dat „het ideaal der gemeenschap” echt wat-men-noemt een goed verkoopbare zaak is. Men kan bij voorbaat al op 'n grote mate van welwillendheid rekenen, als men belangstelling vraagt voor 'n intens geestelijk contact tussen de mensen, als men pleit voor diepgaande uitwisseling van gedachten en meningen, ja nog meer: indien men aandringt op het gemeenschappelijke beleven van die niet helemaal duidelijke gevoelens welke ook bij anderen kunnen blijken te leven en dáárdor al in enige zin legaal worden.

Zelden verneemt men vrijmoedige protesten tegen aanbevelingen voor gemeenschapsleven, voor gemeenschapsactiviteiten. 'n Enkele keer verzet zich wel eens iemand, maar zelfs dan niet altijd geheel zonder tekenen van lichte gegeneerdheid voor de uitzonderlijkheid van dit toch vrij zeldzame standpunt. Dezulken acht men schampere spotters, kwaadsappige zwartkijkers en door de klieren gehinderde éézelvigen.

Tegenover het kille en ontmoedigende argument van de zelfbewuste individualist Multatuli — dat met het stijgen van het aantal der bijeenzijnde mensen de graad van intelligentie van ieder afzonderlijk daalt — stelt men het woord van de emotionele Spanjaard Migule Unamuno: „De mens sterft van de kou, niet van de duisternis.” Zonder twi-
fel verkiest het merendeel der mensen de warmte van een wellicht verdovende gemeenschap boven het kille licht van de eenzame scherpzinnigheid.
 Toch moesten de feiten der ervaring ons

wel tot behoedzaamheid nopen. Wie heeft niet in zijn leven allerlei groepen van mensen uitéén zien spatten? Hoeveel gemeenschappen vallen op den duur niet uit elkaar nadat men elkaar te goed, te intiem, te precies heeft leren kennen? Het begint met lichte ergernis over luttele zaken. Men ziet te veel. Wonderlijke wetten der menselijke gemeenschap treden aan het licht — als was het menselijk bedrijf onderhevig aan dezelfde wetten als die welke gelden in de natuurkunde. Splitsing, afstoting, aantrekking en klonterij treden op in één gemeenschap. Enkelen worden bijgedreven in afkeer en afweer van de overige groep; maar ook die klonten verdrogen weer en verkorrelen. De groep spat uiteen.

Slechts enkele elementaire gemeenschapsvormen zien we langer bestaan, al is het lang niet steeds duurzaam, dat zijn de gemeenschappen die uit dieper lagen worden gevoed — zoals het huwelijk, het gezin, de familie, de strijdgroep.

Overigens, ik bedoel *buiten* de gemeenschappen die het bindmiddel verwerven uit lagen die beneden de harde laag van het rationele en óók onder het grondmengsel der directe emoties liggen, overigens — zou ik willen zeggen — is er eigenlijk uit de ervaring niet veel hoop te puren voor een durende intense gemeenschap van mensen.

Het is of er een antagonisme optreedt: naarmate men op weg geraakt, dichter naar de ideaaltoestand der warme gemeenschappelikhed, des te méér nadert men de kern der menselikhed... waar blijkbaar de springstof opgestapeld ligt. Matiging van de drang naar diepere menselijke relatie zou op wijsheid duiden.

aan onze abonné's

Wij vestigen er de aandacht op, dat in de periode van 28 juli—3 september op het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond door vele vakanties slechts een klein gedeelte van de medewerkers aanwezig is, waardoor op aanmerkelijke vertraging van de beantwoording van correspondentie moet worden gerekend.

In dit verband herinner ik me 'n bijzonder aardige anecdote.

In de 18e eeuw leefde in Frankrijk Madame Du Deffand — haar salon was vermaard, want daar ontmoetten de grootste geesten van de eeuw elkander. De gastvrouw, die omstreeks haar 50e jaar stekeblind was geworden, bond deze uitzonderlijke lieden aan zich door 'n beangstigende scherpzinnigheid, door 'n hardnekkige, ontledende geest waarmee zij zichzelf en anderen meedogenloos eerlijk wist te beoordelen. Het verhaal, dat ik U nu wil vertellen als illustratie voor mijn ongewichtig betoog, speelt aan het einde van haar lange leven. Ze werd 83 jaar. Ze zit in haar eigen vertrek bij de haard. Aan de andere zijde van het vuur zit haar stokoude vriend Pont de Veyle, met wie ze 'n mensenleven bevriend is geweest.

- Zeg, Pont de Veyle — mompelt ze.
- Ja, mevrouw?
- Waar ben je?
- Ik zit bij de schoorsteen.
- Met je voeten op het haardijzer, zoals men dat bij oude vrienden doet?
- Ja, mevrouw, — antwoordt hij.
- Er is toch weinig vriendschap, Pont de Veyle, zo oud als de onze hè?
- Vijftig jaar, mevrouw!
- Ja, meer dan vijftig jaar. En in die hele tijd is er nooit een wolkje tussen ons geweest. Zelfs geen spoor van verwijdering!
- Dat heb ik altijd zo gewaardeerd, mevrouw.
- Maar Pont de Veyle, zou dat niet komen, omdat we eigenlijk altijd erg onverschillig voor elkaar waren?
- Ja, dat is wel mogelijk, mevrouw.

Inderdaad, het is onze simpele levenservaring, dat een goede verstandhouding, gevoelens van warme sympathie en blijvende genegenheid behouden blijven als wij de aandrang maar weten te beheersen om die enkele fatale stappen naar werkelijke intimiteit te doen. Oppervlakkigheid is wijsheid! Ik bedoel met die oppervlakkigheid niet banaliteit. Ik heb op het oog dat intelligente realisme, waarbij waakzaam besef bestaat voor de risico's der intimiteiten. Een realisme, bedoel ik, dat ook vermengd is met 'n fijne schroom om de verhouding tot de andere mens — die niet van opzettelijk erotische, bloedverwante of therapeutische aard is — niet te vertroebelen door dan ook on gepaste intensiteit.

Konden we maar oppervlakkig blijven! De moeilijkheid is: dat kunnen we niet altijd. — De mens is — zoals gezegd — een gezellig dier, maar niet uit weelde, niet uit volmaakt vrije voorkeur. Wij zijn in diepste wezen als individu een onoplosbare eenheid en in ons elementaire bestaan eenzaam, onverwisselbaar, en — alle organisaties ten spijt: letterlijk onverenigbaar. Wij staan, als 't er op aan komt, in feite op ons-zelf, mijn leven is alleen maar *mijn* leven, mijn ervaringen zijn uitsluitend van mij en principieel zijn 't de enige ervaringen die ik ken — die van een ander kan ik alleen maar herleiden tot die van mijzelf. Wij ver-raden ons — als 't er op aan komt. En 't

komt er vaak op aan: op de meest verheven alsook op de diepst-ellendige momenten van ons leven sluiten we onze ogen — we passen ons zintuigelijk aan bij de toestand waarin wij al verkeren: we zijn in onszelf volstrekt besloten.

Ik geloof ook — voorzichtig gezegd — dat we hier de kern bezitten van wat het meest wezenlijke is van ons menselijk leed: de ervaring van wat gewoonlijk versluierd en daardoor dragelijk is — de ervaring van onze onoplosbare, niet te doorbreken eenzaamheid. De kern van lijden lijkt mij de belevenis van wezenlijke eenzaamheid. Alle elementaire vormen van verdriet die ik mij denken kan: riskant onwelzijn, verwijdering uit banden, veroudering, onbegrip en dood — bezitten, naar ik meen, hun gemeenschappelijke bronader van lijden in sterkere of zwakkere, maar niet meer te verdoven gewaarwording van essentiële verlatenheid, van losraken, van eenzaamheid.

Men gaat z'n baan alleen.

Nergens heb ik dit beklemmende verschijnsel van het leven zo doordringend ervaren als in het vermaarde boek van André Malraux: De Menselijke Conditie. De jonge Chinese revolutionair Tsjen ondergaat de meest grauwe verlatenheid juist *dan* als hij als een schakel in een levende keten van kameraden arm in arm van een daklijst hangt om een gehate tiran te doden. Hij is lichamelijk zowel als ideologisch bijna letterlijk vergroeid met de anderen, maar juist deze versmelting veroorzaakt de kristallisatie van zijn unieke bestaan.

De eenzaamheid is geen constànte pijn, gelukkig evenmin als de sterfelijkheid. Het oerinstinct der eenzaamheid sluimert gewoonlijk, meest onder een overwoekering van banden en draden van dagelijkse gemeenzaamheid. Maar het leven verandert voortdurend, het leven is gebrokenheid, is spanning, is omwenteling.

Steeds vindt er verstoring van evenwicht plaats, verlies van houvast, dreiging ten opzichte van de vanzelfsprekendheden. Dan ontwaakt een gevoel van onbehagen, meer of minder angst, een onmerkbare of in ergere gevallen een onweerhoudbare drang naar uitwisseling, naar geborgenheid, naar gemeenschap.

Het is wel 'n dilemma: in ons leeft een niet steeds te onderdrukken, soms onbedwingbare aandrif naar gemeenzaamheid, naar gemeenschap — en we ervaren steeds weer dat het middel faalt, dat intimiteit leidt tot afkeer, tot afweer, tot afstoting. We slopen de brug terwijl we hem bouwen.

Alle eeuwen door heeft de mens getracht aan zijn eenzaamheid te ontsnappen. De grofste uitvluchten zijn die van de bedwelming en verdoving — de drukke bezigheid, de drank, de agressie en de eros. Milde, fraaie vormen van geprobeerde verzoening heeft de poëzie aller tijden geleverd — zoals Jacques Bloem zegt: „Er is voor de eenzaamheid van 't hart / Geen mens, die uitkomst geeft” — en in een ander vers: „Hout voor 't vuur, een boek en een glas wijn, / Dit zijn de dingen van het latere le-

ven, die den alleen gewordenen nooit begeven, / Maar steeds ter hand en nooit onwillig zijn."

Ook in krampachtige, dwangmatige verbondenheid heeft men soelaas gezocht. Maar het is voor een goed waarnemer duidelijk dat bij voorbeeld het gretige verenigingsleven rondom het begin van onze eeuw niet geheel natuurlijk was, doordat het voor een goed deel gevoed werd door de verontrustende ervaring der toenemende vereenzaming die de moderne maatschappij teweeg bracht.

Een gigantische ontsnappingspoging wordt wordt voor mijn gevoel gevormd door de godsdienst. Het bestaan der godsdiensten komt mij voor er al een bewijs voor te zijn dat de mens *notie* heeft van de hopeloosheid der horizontale bindingen, de banden der mensen onderling, ter verlossing uit de eenzaamheid en dat hij steeds weer desperate pogingen doet om in de onbepaalbare en daardoor niet licht ontvullende sfeer van de verticale binding, de verbondenheid met een bovenaardse macht de bevrijding te vinden uit het soms ondragelijke gevoel van machteloze eenzaamheid.

Wij humanisten hebben geen verlossend woord. Het leven van de mens is naar onze smaak een aangelegenheid die veel weg heeft van de klassieke tragedie. De dingen gebeuren onafhankelijk van onze gevoelens van voorkeur en afkeer. Er is opgang, er is neergang, er is vreugde en leed zonder enig verband met het zedelijk gedrag. Het leven is vervuld van tegenstrijdigheden, uiterst weinig kan door ons duurzaam worden opgelost — al is er naar menselijke maatstaven ongelofelijk veel te redden. Wij zijn niet van mening dat wij verlost zijn of dat alles ten slotte wel goed zal komen. We kunnen verschrikkelijk veel kwaad doen en maar heel weinig ten goede keren. Het humanisme is geen redding voor onze *essentiële* eenzaamheid, onze gemeenschappen groeien, bloeien

en verwelken. Voor het dilemma van behoefte aan gemeenzaamheid en de realiteit der vervreemding hebben wij geen wondermiddel. We hebben alleen ons ongeveinsd realisme.

We weten enkele dingen met 'n zekere stelligheid. Oppervlakkigheid, die fijnzinnige afstand in menselijke omgang, die zulke plezierige gemeenzaamheden mogelijk maakt is niet duurzaam vol te houden. Soms is het op de vlakte niet om uit te houden, al is 't er licht en luchtig. Het leven drijft ons vaak tot vereenzelviging. We klampen ons dan vast aan elkaar. We weten ook dat deze gemeenschap niet zal stand houden. We willen toch eenmaal weer ons zelf zijn.

Het leven is een voortdurend behoedzaam schipperen, bedachtzaam manoevreren tussen onze spontaneïteit en onze individualiteit door.

Is dit opportunisme? Welja, waaróm zou een mens in dit leven *niet* van de gelegenheid gebruik maken — alleen de dood is immers niet opportuun!

In het begin van mijn betoog citeerde ik de Spanjaard Unamuno: de mens sterft van de kou, niet van de duisternis. Daar zit iets in. We kunnen niet duurzaam buiten de warmte der gemeenschap. Maar deze geestesgesteldheid heeft eeuwenlang de verblinde hang naar kleffe gemeenzaamheid gedekt — tot schade van het gezond verstand, hetgeen zich wrekt.

Men moet beseffen dat de keuze van Unamuno tussen warmte en licht een spirituele goocheltruc is. De bron van beide is dezelfde: het vuur.

Het is zaak dit *oorspronkelijke vuur* te behoeden, het brandende te houden, het niet te verdoven onder de drukkende massa, het ook niet te laten verwaaien op de vlakte zonder enig uitzicht.

P. SPIGT

zeilkamp 1962 - langweer (fr.)

Na de geslaagde zeilkampen in 1960 en 1961 wordt in 1962 opnieuw een familiezeilkamp gehouden en wel van 4 tot en met 18 augustus. Prijs f 65,— per week (alles inbegrepen). Inlichtingen c.q. opgaven zo spoedig mogelijk aan dhr. M. Plettenberg, Saffierstraat 76-I, A'dam-Z., Tel. 020-738369.

De Ark

Het humanistisch vakantie- en conferentie-oord „De Ark” heeft nog plaats voor individuele gasten.

Reserveer echter spoedig, zulks om teleurstelling te voorkomen.

Prijs van 7 juli tot 25 augustus f 57,75 per week. Na 25 aug. f 50,75 per week.

Kinderen tot 10 jaar en leden Humanistisch Verbond reductie.

Voor groepen alleen nog na 1 september.

Inlichtingen „De Ark”, Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Tel. (03412) 2404.

lezingen voor de radio

zo. 29 juli VARA 9.45 uur: Jac. de Roy: „Geen krant in de bus”.

zo. 5 augustus VARA 9.45 uur: C. H. Schonk: „Oorlog in het klein”.

zo. 12 augustus VARA 9.45 uur: J. Bijleveld: „Het derde internationaal congres van humanisten”.

zo. 19 augustus VARA 9.45 uur: W. van Dooren: „Utopie en werkelijkheid”.

VLIEGEN

Enkele weken geleden heb ik te dezer plaatse de lof van de spoortrein gezongen. Scherpe opmerkers kunnen hebben geconstateerd, dat ik sindsdien een keer verstek heb laten gaan. Dat was het gevolg van het feit, dat ik intussen door het ongewisse lot enkele vliegreisjes heb gemaakt. Men is tenslotte ook verplicht de tekorten van de noodlijdende luchtvaartmaatschappijen tot zo gering mogelijke afmetingen terug te brengen.

Ik meen nu bespeurd te hebben, waardoor de maatschappijen het zo moeilijk hebben: ze doen allemaal zo ingewikkeld, net zoals de spoorwegen 120 jaar geleden deden. Toen reed de trein hier en daar een eindje om, omdat een koppige landman zijn grond niet wilde afstaan. Nu moet men hier en daar overstappen van de ene vliegmachine in de andere, omdat een jaar of zeventien geleden een paar heren dat zo hebben afgesproken. Toen moest men tenminste een kwartier voor het vertrek van de trein aanwezig zijn, anders kwam men niet meer mee. Nu moet men een half uur van tevoren aanwezig zijn, anders komt men niet meer mee. Als het luchtschip tenminste niet te laat is, wat nogal eens voorkomt.

Wie een kaartje heeft moet allerlei formaliteiten vervullen, maar dat kaartje moet geruime tijd tevoren worden gekocht. Men komt dan aan het station en krijgt naast zijn kaartje nog een kaartje, zonder hetwelk men niet mag instijgen. Daarvoor zijn natuurlijk wel allerlei goede redenen aan te voeren, maar intussen kost het allemaal tijd. Voor een eenvoudig tochtje in een buurtvliegtuig naar Berlijn is men vijf uur onderweg, terwijl de reis maar twee uur duurt.

De ondernemers maken het vliegen te gewichtig. Dat heeft tot gevolg, dat gewone mensen, die niet alle dagen de lucht ingaan, nog steeds denken, dat er wonderwat aan de hand is. Voor hen is het reizen in een vlieg-machien een avontuur, terwijl het een snelle en comfortabele verplaatsingsmogelijkheid zou moeten zijn. Er zijn nu eenmaal niet zo heel veel avonturiers en wie daarvan eten moet, zal op een sober dieet moeten rekenen. Toen ik het vliegtoestel binnen wilde treden, greep een beambte van de maatschappij mij geheel overbodig onder de oksel. Iets verder stond een dame, die mij hartelijk welkom heette. Dat is natuurlijk allemaal erg aardig, maar beslist nodig is het niet. Toen wij gezeten waren en de buikriem hadders aangesnoerd, waarschijnlijk omdat de directie ons wilde laten meedelen in haar zorgen, begon een dame door een luidsprekertje te vertellen, hoe het toestel heette, hoe zij zelf heette en hoe de bestuurder heette. Vervolgens mochten wij kiezen tussen een zuurtje, een pepermuntje en een stukje kauwgum. Erg aardig alweer, maar niet beslist noodzakelijk. Ik heb het enige malen meegemaakt, dat men deze snoeperijen vergat, of misschien waren ze net op, en mijn gehoor is er niet merkbaar minder van geworden. Trouwens, bij andere gelegenheden, waarbij men stijgt of daalt snellen ook niet meteen

dames en heren toe met kauwgum en pepermunt.

Ik woon in een stad, waarvan het tramper-soneel een zekere roep van oubolligheid en hulpvaardigheid geniet. Maar zelfs wij, die toch nogal wat gewoon zijn, zouden er van opzien, als wij in de tram verwelkomd zouden worden door een dame, die met zachtgesluierde stem zou zeggen: „Wij heten u hartelijk welkom in tram nummer 368 van het Gemeentelijke Vervoersbedrijf. Uw bestuurder heet Johannes te Pas en uw conductrice Eefje te Onpas. Wij hopen dat u een goede reis zult hebben en zullen u dadelijk enige verversingen aanbieden.”

En wij zouden het overbodig vinden, als zij na enige tijd zou meedelen, dat wij een snelheid hebben van 14 kilometer per uur, dat het buiten kouder is dan binnen en dat wij over weinige minuten bij het Centraal Station zouden aankomen.

Maar bij de luchtvaart hoort dat er allemaal bij. Men geeft u zelfs een krant en begint als de bliksem eten uit te delen. Ik moest het meemaken, dat ik haastig mijn aardappel-puree naar binnen moest slokken, mijn mineraalwater moest opdrinken en dat er geen tijd meer was voor een bakkie koffie, omdat we alweer naar beneden doken.

Dat hoeft voor mij echt allemaal niet. Als ik in de trein naar Maastricht stap, verwacht ik ook niet, dat de n.v. Nederlandse Spoorwegen kranten en snoepgoed uitdeelt en onderweg een volledig middagmaal opdiemt. Verder vind ik het vliegen wel leuk, griezelig leuk. Ik had mij al kauwende verdiept in een oude krant (mijn persoonlijk eigendom!) waarin vermeld was, dat in het week-einde vier toestellen naar beneden waren gestort en dat men er nog niet in geslaagd was alle slachtoffers te identificeren.

Onwillekeurig kijkt men dan even uit het raam. De afstand tot de aarde is al vrij groot, een half uur gaans en zekere enkele minuten vallens. Doen de motoren het nog steeds goed? Jazeker. Maar waarom schudden wij zo heftig? Aha, een bui. Natuurlijk, zo peinst men verder, gaat alles goed, want dagelyks zyn er duizenden toestellen in de lucht en wat valt er nou helemaal? Goed, maar zou er niet ergens een draadje los kunnen gaan? In een auto wacht men in zo'n geval op de wegwacht. Waar is hier de wegwacht? Als men weer onder de wolken is (want dit jaar zijn er altijd wolken), heeft men een fraai uitzicht op de aarde beneden. Het is zeer boeiend. Men herkent enkele gebouwen en straten. En men weet, dat veel ongelukken gebeuren tijdens het landen. Maar men is geen huilebalk en zegt tegen zijn buurman: „Ziezo, we zijn er weer.” Dat denk ik trouwens ook wel eens, als ik na gedane arbeid met mijn rijwiel mijn woning heb bereikt.

Ach neen, geen dag is zonder lijfsgevaar en om het schaarse vallen behoeft men het vliegen niet te laten. Maar ik dacht, dat het iets moderner zou zijn, als men in de buurt-vliegtuigjes niet zo'n poeha zou maken.

H.H.

Het geluk geeft ons veel te leen, niets in eigendom.

Publilius Syrus (1e eeuw v. Chr.)